

עיונים לפרשת ויקהל עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

מחצית השקל

הרב שאולי גרינפלד

המקדש [כלומר חוץ ממה שאנשים תרמו באופן אישי]. מכסף זה היו קונים את כל קרבנות הציבור שהיו מוקרבים בבית המקדש, החל מקרבנות התמיד של כל יום, ועד קרבנות המוסף של השבתות והחגים. נוסף על כך, שימש הכסף גם לתשלום המשכורות של 'נותני השירותים' לעבודת המקדש, וכפי שממשיך הרמב"ם ומתאר:

"והקטורת ושכר עושיה, ולחם הפנים ושכר עושה לחם הפנים... כל אלו באים מתרומת הלשכה... מבקרי מומים שבירושלים, ותלמידי חכמים המלמדים הלכות שחיטה לכוהנים, והמלמדים להם הלכות קמיצה, והנשים המגדלות בניהם לפרה אדומה – כולן נוטלין שכרן מתרומת הלשכה".

וכן היו בעלי תפקידים נוספים, שאינם קשורים לעבודת המשכן, שמשכורתם היתה מתרומת הלשכה:

"מגיהי ספרים שבירושלים נוטלין שכרן מתרומת הלשכה, הלשכה, דיינין שדנין את הגזלנין בירושלים נוטלין שכרן מתרומת הלשכה".

כמה כסף היו נותנים למחצית השקל? כתב הרמב"ם:

"מניין הכסף האמור התורה... משקלו שלוש מאות ועשרים שעורה. וכבר הוסיפו חכמים עליו ועשו משקלו... שלוש מאות ואבעים ושמונה שעורה בינונית".

השקל שעליו מדובר בתורה, היה כסף שמשקלו כמשקל 320 גרגרי שעורה בינוניים. ועם ישראל נתן מחצית מכך. בבית שני הגדילו חכמים את השקל לכסף שמשקלו כמשקל 348 גרגרי שעורה. משמעות הדבר, שהמטבע של מחצית השקל היה שוקל 174 גרגרי שעורה.

שבת זו, היא השבת הסמוכה לראש חודש אדר ב', ולכן מוסיפים בה את הפרשה הראשונה מ'ארבעת הפרשיות', שהיא פרשת שקלים. הוספה זו, נסמכת על מה שהיה נהוג בזמן שבית המקדש היה קיים, שבראש חודש אדר היו מזכירים לציבור שצריך כל אחד לתת את תרומת מחצית השקל. וכפי שכתב הרמב"ם¹:

"באחד באדר משמיעין על השקלים כדי שיכין כל אחד ואחד מחצית השקל שלו, ויהיה עתיד ליתן".

באיזו תדירות ניתנה תרומת מחצית השקל? בתחילת הלכות שקלים, מבאר הרמב"ם שזהו תשלום שנתי:

"מצוות עשה מן התורה ליתן כל איש מישראל מחצית השקל בכל שנה ושנה. אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב".

ישנה מצווה מהתורה על כל אחד ואחד מישראל, לתת פעם בשנה, מדי שנה, תרומה של 'מחצית השקל'. ומצווה זו מנה הרמב"ם גם בספר המצוות²:

"שנצטוונו ליתן מחצית השקל כל שנה, והוא אמרו יתעלה³: 'ונתנו איש כֶּפֶר נפשו לה'. ואמר: 'זה יתנו'".

מה היו עושים בכל אותן מחציות השקל? כתב הרמב"ם⁴:

"תרומת הלשכה מה יעשה בה? לוקחין ממנה תמידין של כל יום והמוספין וכל קרבנות הציבור ונסכיהם והמלח שמולחין בו כל הקרבנות, וכן העצים".

הכסף שנאסף, שימש כ'תקציב הבסיסי' של בית

1 שקלים א, ט.

2 עשה קע"א.

3 שמות ל, י"ב.

4 שקלים ד, א.

הכיפורים, ופעם אחת כסף הפקודים?

ובכדי ליישב את הכל, הביא הר"ש סיריליאו את דברי חז"ל⁷, שבפרשת שקלים נאמרה המילה תרומה שלוש פעמים כדי לרמוז על שלושה תרומות: מחצית השקל לאדנים, מחצית השקל לקרבנות ציבור, ותרומת המשכן שבה כל הביא את אשר נשאו לבו. התרומה השלישית נידונה בהרחבה בפרשת תרומה, וכאן בפרשת שקלים מובאת פרשת תרומת האדנים.

וביאור הפסוקים הוא כך: בתחילת הפרשה התורה מבארת, שכאשר באים למנות את ישראל, צריך למנות על ידי מחצית השקל. ועל כך נאמר: 'כי תשא את ראש בני ישראל'. ובזה לא נאמר שדוקא מבן עשרים שנה ומעלה, אלא כך הדין בכל אופן. ואומרת זאת התורה כאן, כדי שלא נחשוב שדוקא כאן מנו על ידי חצאי שקלים כיון שהיו צריכים את הכסף, אלא כך הדין בכלל - שכאשר מונים את ישראל מונים על ידי מחצית השקל. ואחר כך נאמר: 'זה יתנו... מבן עשרים שנה', וזה נאמר על תרומת האדנים. ולבסוף נאמר: 'ולקחת את כסף הכפרים... ונתת אתו על עבדת אהל מועד'. כאן התורה קוראת לכסף 'כסף הכיפורים' ולא 'כסף הפקודים' כדי לרמוז לתרומה השנייה שהיא מחצית השקל לצורך קרבנות ציבור, שהרי הקרבנות באים לכפר, וכיון שתרומה זו היא לשם קרבנות ציבור, היא נגבית כל שנה.

ואמנם, לולא הדרשה שישנם שלוש תרומות שונות, היינו מפרשים שכל הפרשה מדברת על הכסף של המניין, כפשט הפסוקים. אך בגלל הדרשה, אנו מפרשים שכסף הכיפורים רומז לתרומה לקרבנות הציבור, והרי שמה שנאמר 'זה יתנו' - שצריך לתת מחצית השקל עבור המניין, מתייחס גם לתרומה לקרבנות ציבור, ונמצאנו למדים שבכל שנה תורם כל אחד מחצית השקל. וכיון שכאמור האיסור למנות את ישראל אינו מתייחס רק לבני עשרים שנה ומעלה, אלא מגבלה זו נאמרה רק לגבי תרומת האדנים, הרי שמצוות מחצית השקל לקרבנות ציבור אינה מתייחסת רק לבני עשרים שנה ומעלה אלא לכל מי שחייב במצוות, ורק נשים פטורות כיון שנאמר 'לכל העבר על הפקדים' ונשים לא נמנו במפקדים, והרי שאינן בכלל העוברים על הפקודים.

אם נתרגם זאת למושגים של ימינו, הרי ששעורה כסף שווה כ-17 אגורות⁵, ומחצית השקל שווה כ-30 שקלים. אם נניח שישנם בעולם כחמישה מיליון גברים יהודים, הרי שמחצית השקל יתן תקציב שנתי של 150 מיליון שקלים לשנה, שהם כ-12.5 מיליון שקלים לחודש בממוצע. בעזרת ה' כאשר בית המקדש ייבנה במהרה בימינו, יצטרכו לחשב האם אכן הסכום שיגבה מתרומת מחצית השקל, יוכל לכסות את הוצאות המקדש, או שיצטרכו לגבות סכום אחר.

כאמור, מחצית השקל היתה ניתנת פעם בשנה, וההכרזה כל כך היתה בראש חודש אדר. והטעם לכך הוא שבראש חודש ניסן החלו לקנות את קרבנות הציבור מתרומה חדשה. זכר לכך, אנו קוראים השבת את פרשת שקלים. אמנם, כשאנו מעיינים בפסוקים, איננו מוצאים שדין זה כתוב בהם. אלא כך כתוב⁶:

"וידבר ה' אל משה לאמר. כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו לה' בפקד אתם, ולא יהיה בהם נגף בפקד אתם. זה יתנו כל העבר על הפקדים מחצית השקל בשקל הקדש".

הרי שהפסוקים אינם עוסקים בתרומה שנתית למשכן או למקדש, אלא עוסקים בכלל בספירה של עם ישראל. כאשר ימנו את עם ישראל, צריך שכל אחד יתן מחצית השקל, כדי שלא מגיפה. ואם כן, מדוע כותב הרמב"ם שפסוקים אלו הם המקור למצוות מחצית השקל שניתנת כל שנה?

קושייה זו, הקשה הר"ש סיריליאו בהקדמת פירושו למסכת שקלים בירושלמי, ועוד הוסיף ושאל: בפסוק האחרון שאנו קוראים בפרשת שקלים נאמר:

"ולקחת את כסף הכפרים מאת בני ישראל ונתת אתו על עבדת אהל מועד, והיה לבני ישראל לזכרון לפני ה' לכפר על נפשתיכם".

הרי שהכסף כאן נקרא 'כסף הכיפורים'. ואילו בפרשת פקודי כאשר אנו לומדים שמכסף זה הכינו את האדנים, נאמר:

"וכסף פקודי העדה מאת ככר... ויהי מאת ככר הכסף לצקת את אדני הקדש ואת אדני הפרכת".

וצריך אם כן להבין, מדוע נקרא הכסף פעם אחת כסף

מובאים כאן ברש"י.

7

5 לפי מחיר הכסף + מע"מ, על פי האתר של מכון

5

כת"ר, שם מובא המחיר ללא מע"מ.

6 שמות ל"א - י"ג.

6